

ZAAD: HET PROBLEEM VAN DE EROTIEK IN DE ESTHETICA

Jacob Voorthuis

Een beschrijving van de erotiek in relatie tot de mens is problematisch omdat men de lezer daarmee uitnodigt meteen verder te reiken, naar waar het denken leidt, naar het nieuwe, het voorstelbare. Hoe ver kan men gaan? In een verzameling korte hoofdstukjes probeer ik hier een aantal thema's te introduceren aan de hand van een specifiek beeld, Tajiri's Seed 4 dat de verontrustende en rusteloze kanten van het mens thematiseert: geboorte door dood, groei door afbraak, schepping in de rot, erotiek via de afschuw en de walging. Maar het eind is niet in zicht, zoals het eind van de evolutie, het mechanisme met behulp waarvan wij hebben leren denken ook niet in zicht is, en de mens als lerend, spelend en denkend wezen onbepaald blijft.

Ter gelegenheid van de dag van de kunst is het beeld Seed 4 van Tajiri verplaatst naar zijn nieuwe locatie tussen de Zwarte Doos en Vertigo, een mooie trotste plaats voor dit ingewikkelde werk, dat ook op zijn nieuwe plek op het terrein van de TU een gezonde verontrusting zal uitoefenen. Tot voor kort stond het elders op de campus, in een omgeving dat niet helemaal meewerkte, een trots en enigszins agressief beeld op een onverschillige, verwaarloosde plek. Dat is de plek waar ik dit beeld heb leren kennen, waar ik mijn gevecht met het kunstwerk ben aangegaan. Het beeldhouwwerk zal overal verontrusting zaaien en overal zijn omgeving niet mee hebben. Het is een ridder van een verontrustende liefde met een verontrustend aanzicht. Daarmee maakt het omgevingen onrustig.

Seed 4 heeft wortel geschoten in een vreemde doch ontvankelijke aarde, als een teek op de huid van een hond, een geïmplanteerde embryo aan de baarmoederwand, een plant in de aarde. Het is ontkiemt en groeit op een agressieve wijze: dunne hoekige pezen, navelstrengen of wortels in de vorm van afvoerbuizen, sommigen afgeknepen, schieten naar beneden de grond in, uit een hoekig, pregnant zaad dat iets weg heeft van een vliegende schotel, een robot, een zwanger buitenaards wezen. Het gaat hier niet zomaar om een zaad dat wortel schiet. Het betreft hier ook een staand beeld, een ontkiemend, groeiend zaad dat *tegenover* ons staat, als wezen, als kolonisator, als minnaar. Als robotachtig wezen past het beeld overigens naadloos in het gehele oeuvre van Tajiri, maar dat ter zijde.

Het zaad is duidelijk hermafrodit. Aan de voor en onderkant van het zaad, waar de pezen, strengen of wortels ontspruiten, opent zich een vagina met absurde tapijtjes schaamhaar, netjes orthogonaal aangelegd als een Hollands tuintje, keurig symmetrisch langs bronzen labia als dijken. Bovenop het zaad pronkt een fallus, een meeldraad of ontkiemt een jonge plant, met forse teelballen: een monsterlijk hoofd op een monsterlijk lichaam. Als geheel, met strengen als benen, zaad als lichaam en fallus als hoofd, heeft het een bizar, gruwelijk maar ook potsierlijk aanzicht, eenzelfde potsierlijkheid als het gewelddadige, dreigende

en banale aanzicht van sociaal dolende jongemannen met hun ridderlijke tekens van oorlog, haat, platte erotiek en onzekerheid.

Nu houd ik er zelf niet zo van mijn associatieve talenten zonder pardon te botvieren op een gepresenteerd object. Eigenlijk wil ik helemaal geen betekenis bijgeleverd; hardlijvige betekenis zit het ondergaan van kunst al snel in de weg; het constipeert de stoelgang van verdere mogelijkheden. Kunst zoekt naar beschrijving. Dat wil overigens niet zeggen dat je alleen onbevangen of ongeïnitieerd naar kunst kan kijken. In tegendeel, maar wat in het begin helpt, zit bij verdere ontplooiing al snel in de weg, mitst het zich aanpast of naar nieuw gebruik leidt. Zo gaat dat met evolutie, het kijkt naar wat er geboden wordt. De eerste weetjes over de Mona Lisa helpen mij op weg, maar mogen de verdere ontwikkeling van mijn liefde voor haar portret niet in de weg zitten. Maar bij het beeld van Tajiri dringt de elementaire associatieve betekenis zich op, de waardering van het beeld wordt al snel een oefening in laxatie. De procedure van waardering zal in ons geval moeten worden omgekeerd; we moeten terug van waar we veel te snel zijn aangekomen. De lagen opdringerige associatie moeten worden ontdaan van hun penetrerende en beklivende kracht. Dat gaat moeilijk lukken, de beeldende kracht van de erotiek laat namelijk niet zomaar los.

Een hermafrodiet bestand: *metabolica* & metamorfose.

De genealogie van Eros staat centraal als men de Eros zelf wil begrijpen, niet omdat het geheim van zijn wezen in zijn oorsprong of *phusis* ligt, maar omdat juist zijn groei en ontwikkeling medebepalend zijn: *nature and nurture*. Het zaad, de bevruchting, de kiem, de truc, het overtollige, het gebrekkige, het zoekende en het bedelende zijn allemaal deel aan zijn wezen als tussengod. Eros, zoals Socrates hem voorstelde en zoals Georges Bataille hem veel later verder vorm geeft, bemiddelt tussen overvloed en gebrek, tussen gebrekkige mensen en boordevolle, schuimende goden, tussen de armzalige, bedelende minnaar en het volle, frisse beminde. Maar hij doet dat niet zonder zijn prijs te vragen. Met zijn loon scheidt hij nieuwe monsters: het mogelijke. De erotiek is de naakte begeerte, de wens om het verre dichtbij te brengen en zich daarmee te vermengen, de relatie die afstanden meet en aanzet tot overbrugging, tot eenwording ten bate van verdere deling. De liefde vult de leegte aan zodat het alles tot één geheel kan binden. De dood, Thanatos, ontbindt dan weer wat de liefde tijdelijk heeft weten te verbinden. Maar wat de dood ontbindt is nooit gelijk aan wat de liefde oorspronkelijk heeft weten te binden. Dat wat ontbonden is in de dood heeft een andere samenstelling, er heeft een transformatie plaatsgevonden, een metamorfose. Het tweeslachtige, oftewel hermafrodiete karakter van het beeld Seed 4 van Tajiri is, vanwege de aard van het bronzen kunstwerk, statisch, maar daarmee wordt de dynamiek van de metamorfose dat aan het hermafrodiete ten grondslag ligt des te duidelijker zichtbaar, we kunnen het in alle rust bestuderen. Metamorfose, de gedaantewisseling, is het product van de *metabolica*, de stofwisseling. Dingen veranderen voortdurend zoals Heraclitus al had opgemerkt, *Panta Rhei*, alles stroomt. Heidegger had ons er al op gewezen dat de mens een

bestand is. Net zoals een computerbestand wordt het *ik* voortdurend "geupdate" middels lichamelijk en geestelijk voedsel.

De verontrustende tegenoverstelling

In Bataille's queeste naar de betekenis van de erotiek is het verontrustende, het feit dat tegengesteldheden op een zo rare manier met elkaar omgaan, centraal gesteld. Iets dergelijks had Socrates natuurlijk al gesuggereerd toen hij Eros de plaatsloze tussengod noemde, en het werk van de Sade is zeker een illustratie van dit dubieuze aspect van de Eros, maar Bataille probeert het gegeven filosofisch te vangen. Tegengesteldheden, zoals ik hem interpreteer, zijn eigenlijk *tegenovergesteldheden*, ze zijn voedsel voor elkaar. Ze stellen zich op *tegenover* elkaar, net als een mens aan tafel zich *tegenover* zijn voedsel plaatst, net zoals Tajiri's Seeds zich tegenover hun omgeving opstellen, rechtop, als een organische robot, klaar om gericht te koloniseren. Het *tegenovergestelde* is dat wat het andere wil verorberen, consumeren, waar onze noodzaak tot consumptie en productie (en consumptie is slechts een onderdeel van productie and vice versa) zich op kan richten. Het *tegenovergestelde* biedt mogelijkheden tot groei en onderhoud. Een wezen stelt zichzelf op als entiteit, *tegenover* een entiteit waarop zijn aandacht is gevestigd. De man en de vrouw stellen zich tegenover elkaar op ter consumptie van elkaar in de productie van wat er dan ook uit voort mag komen: wederzijds begrip, liefde, vriendschap, haat, rivaliteit, babies, als er maar productie is. Het is dan ook niet voor niets dat de erotiek, de dood, de geboorte, het zwangere, het rottende en de vertering zo op elkaar zijn aangewezen. Liefde en de dood, Eros en Thanatos hebben elkaar nodig in de stof- en gedaantewisseling van binding en ontbinding, ter differentiatie van de ruimte, ter consumptie en productie, in de poging de één te overwinnen via de ander, in de hoop op hereniging. Deze krachtige emoties zijn ook allemaal tot elkaar te reduceren, ze kunnen alleen bestaan bij de gratie van de ander: binding heeft ontbinding, anders is er eenvoudigweg geen beweging, geen mogelijkheid tot transformatie. Dan zou alles stil worden in het universum. Het is juist het labiele, het flirtende, het onstabiele dat de mogelijkheid tot koppeling en ontkoppeling en dus beweging biedt. Het iets latere werk van Tajiri's partner Ferdi is vanwege die verontrustende tegenovergesteldheid ook op een belangrijke manier verwant aan de Seeds van Tajiri. Haar *Wombtomb* uit 1968 is een doods-kist/baarmoeder: een doods-kist én baarmoeder wel te verstaan waarvan het deksel een grote bonte vagina voorstelt, waar, op carnavaleske wijze, in en uit gekropen kan worden...Het is een holte waar zich de metamorfose en de stofwisseling kan voltrekken, de rot en de bevruchting, de groei en de ontbinding. Het werk onderzoekt het ambigue, het procesmatige equivalent van het hermafrodiete: de metamorfose, oftewel stofwisseling van het bestaan.

Seed 4 speelt Eros

Zoals eerder betoogt kan men eenvoudigweg niet voortbrengen in het lelijke, tenzij men in het lelijke weer het mooie vindt. Voelen wij afkeer jegens de rot waarin vliegen en maden gedijen dan is dat geen probleem, wij hoeven ons

daarin niet in te vermenigvuldigen. De rot waarin wij bevrucht raken en bevruchten ruikt anders en heet bij ons *een goede sfeer*. Of er een relatie bestaat tussen de kuisheidsnormen ten aanzien van het erogene en onze afkeer tegen de rotting staat buiten kijf, maar hoe die relatie is te verwoorden valt nog te bezien. Het is in ieder geval interessant dat het erogene ten bate van de maatschappelijke temming veelal wordt versluierd op een manier die vergelijkbaar is met de manier waarop wij ons afkeren van het lelijke en het vieze. Het lelijke en het erogene zijn beiden interessante heterotopen. Er zijn voorbeelden te over waar het expliciet en ondubbelzinnig erogene walging oproept en vice versa. Erotiek en afkeer *vormen* de muur die hen deelt. Zetten zich tegen elkaar af. Zo is het één de poging de ander te koloniseren. Wij zien onze meest vruchtbare omgevingen niet als rottend, terwijl ze dat nu juist per definitie zijn. Neem een universiteit als kennisgetto: kennis wordt opgespuwd, geabsorbeerd, verteerd, verwerkt en weer afgevoerd. In deze maalstroom wordt het nieuwe verwekt. Voortplanting geschiedt *per definitie* in het schone. En het schone is daar waar het lekker aanvoelt. Het schone is de roes van de overvloed waarin men begeert en voortplant. Het mooie is de mens in relatie tot het ding, als geheel gezien. Dus men moet de vraag zo stellen: wat wordt er precies begeerd? Wat is er mooi in het geheel aan zaken dat mee komt in de consumptie-ter-productie? Wat wordt er precies geconsumeerd en wat gebeurt er met het overtollige? De geschiedenis van de esthetica is een geschiedenis van het overwinnen van de afkeer door deze vragen te oefenen. Dit aasetende, prullenbakonderzoekende, verzamelende zwerversaspect van onze nieuwsgierigheid betreft een evolutionaire truc die ons geen windeieren heeft gelegd! Maar omdat het een selectief proces betreft, produceert het op zijn beurt weer nieuwe afkeer. Zodra we, bijvoorbeeld, het racisme als *een goed* te boven zijn komen en het zien voor wat het is: een stomme zet waardoor het wantrouwen woekert, richt de afkeer zich uiteraard op het racisme zelf, en zo banen wij een weg in de omgeving. Het wezen van de minnaar, de zwerfende, de zoeker is niet mooi, hij heeft kramp; in de ban van een onrustige halfgod, het verlangen zelf heeft een vertekend gezicht, bewoont het tussen. Hij is lelijk en daarin mooi. Daar begint zich het beeld van Tajiri af te tekenen. Seed 4 is niet mooi in wat het voorstelt, de bevruchting, de groei, de kiemende dood dat leven heet, de Eros. Het is zelfs *oerlelijk*, er krioelt leven om hem heen, rotting en bevruchting. Hij groeit agressief doorborend in de rot en bevrucht zijn omgeving, maakt onrustig. Het beeld wordt mooi in de worsteling die ik, als zoekende, ermee aanga. De liefde schept het gebrek, de ontevredenheid, de onvolledigheid, of, zoals Nietzsche het verwoorde, de honger. Liefde is honger. Het wil het mooie, het lekkere, het bruikbare consumeren in de productie van rot. De liefde is het verlangen naar eigendom en eigendom is het in gebruik hebben van hetgeen geliefd wordt. Het beeld is mooi omdat het Eros en Thanatos zo verontrustend speelt. Dat is wat beelden doen, ze spelen de mogelijkheden van ons epos. Het beeld is een goed acteur, het eist mijn aandacht daarin op, doet mij denken over mijn vermogen honger te hebben.

Jacob Voorthuis

Dit essay is een ingekorte versie van een essay over het probleem van de erotiek in de esthetiek.

Geraadpleegde literatuur,

Plato, Feest of Symposion, verschillende uitgaven.

Georges Bataille, (1993) "The History of Eroticism," in: *The Accursed Share, An Essay on General Economy*, vol. II and III, transl. Robert Hurley, Zone Books, New York.

Martin Heidegger (1949) *Das Ge-Stell* en vooral Brent Batstra, *Over de aard van succes en de staat van de mens*, nog niet gepubliceerd artikel uit 2008